

DESPRE ORIGINEA ETNONIMULUI VALAH (VLAH)

Doina BABEU

1. Alături de numele etnic *român*, dar lipsit de transparența etimologică a acestuia, etnonimul *valah* (var. *vlah*) se numără printre elementele lexicale cu o semnificație aparte în istoria poporului și a limbii noastre, constituind „o probă de necontestat cu privire la modul în care s-a reflectat în conștiința altor comunități lingvistice europene, într-o epocă mai veche, ideea romanității românilor, a apartenenței lor și a limbii lor la familia limbilor și popoarelor romanice”¹.

1.1. Radicalul cuvântului *vlah* a fost inițial, așa cum a arătat Gaston Paris (1870), explicație preluată de majoritatea lingviștilor, numele unui trib celtic al volcilor (*Volcae*, atestat de Cezar, *De Bello Gallico* și de Cicero, *Pro Fonteio*), trib originar dintr-o regiune de la nord de Main și ajuns, prin anul 300 î.e.n., vecin la sud și sud-vest cu seminițiile germanice. Printr-o generalizare destul de obișnuită la numele de popoare, v.germ. *Walhos* ajunge să desemneze toate populațiile celtice, adică nongermanice, ca și pe nongermanicii care veniseră în contact cu populațiile nordice, adică pe romani². Etimonul denumirii *vlah* este, așadar, radicalul germanic comun reconstruit ahd. **Walh(os)* „celt”, iar de prin secolele al III-IV-lea e.n., când contactul neamurilor germanice cu romanii devine intens, „roman” (mai exact, „romanic din Franța și Italia”). De la

¹ V. Arvinte, *Termenii român și vlah în afirmarea comunității lingvistice*, în „Limbă și literatură”, IV (1979), p. 333-334.

² Cf. Carlo Tagliavini, *Originile limbilor neolatine*, București, 1977, p. 125.

**Walh(os)* a fost derivat adjectivul etnic **Wal(a)hisc*, devenit în mhd. *Walhisch* „francez, italian”, iar în nhd. *Welsch* „italian”.

1.2. De la neamurile germanice venite la Dunărea de jos, termenul a fost preluat de slavi, sub forma *vlahŭ*, în slava de sud, și **volohŭ*, în slava de est³. De la slavii meridionali el a pătruns în greaca bizantină, ca și în unele limbi europene (albaneza, maghiara, latina savantă), denumind pe români, urmașii romanității orientale, cu care slavii au avut mai multe legături⁴. Cel mai vechi monument slav în care găsim termenul *vlah* „italian” este *Viața lui Metodie (Vita Methodii)*, din secolul al IX-lea (853). Termenul a fost întrebuințat la început de germani, apoi de slavi. Ungurii l-au preluat de la slavi, numind pe români *olah*, iar pe italieni *olasz*. În Peninsula Balcanică, numele acesta a fost răspândit de slavi, de la care l-au împrumutat bizantinii. Sensului de bază, etnic i s-au adăugat, cu timpul accepțiuni secundare, cel mai cunoscut fiind sensul specific de „păstor”. Acesta nu înseamnă, cum tendențios au interpretat unii istorici faimoasa caracterizare a Anei Comnena („cei care duc viață de nomad și care în limba vorbită se cheamă *vlahi*), că vlahii au fost un popor nomad, ci reflectă o trăsătură esențială a vieții pastorale românești, transhumanța.

2. Din punct de vedere etnic, poporul român este descendent al aproape întregii romanități orientale. La baza etnogenezei românești se află două elemente fundamentale: populația autohtonă geto-dacă și coloniștii romani (și romanizați). La sfârșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea, etnogeneza românească s-a încheiat, după cum rezultă din

³ Cf. Florica Dumitrescu și col., *Istoria limbii române*, București, 1978, p. 35.

⁴ Cf. V. Arvinte, *art.cit.*, p. 334-336; idem, *Român, românesc, România*, București, 1983, p. 184; A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972, p. 13; Gabriela Ionescu-Varo, *Valah: roman*, în „Magazin istoric”, II (1968), nr. 12, p. 87-90.

numeroase mărturii arheologice, lingvistice și istorico-literare⁵. Acest moment este marcat „prin înmatricularea noii realități etnice în tabelul medieval al popoarelor cu un nume propriu (*valachus*)”⁶, nume ce conține calitatea fundamentală a noului popor: ascendența lui romană. O dată cu apariția numelui etnic *vlah* în izvoarele medievale europene începe tradiția externă a romanității românilor.

3. Acest *nomen ethnicum* a stârnit, în mod firesc, interesul cărturarilor, istoricilor și filologilor români sau străini⁷.

Încercările de calificare etimologică a numelui de *vlah*, însoțite de aprecierea critică a opiniilor formulate în izvoarele străine și, pe plan mai larg, elucidarea procesului de cucerire și colonizare romană, de formare a poporului român și a limbii sale, apropierea acesteia de latină și compararea cu celelalte limbi romanice sunt preocupări savante, inițiate de Școala Ardeleană.

3.1. Iată ce spune, în acest sens, bănațeanul Paul Iorgovici: „Slavii numiră pre români mai întâi *ulah*, care după limba lor semna *talian*, de unde au rămas numele la români *valah*, așa-i cheamă alte nații, numai rumânii țin numele lor”⁸.

Continuator al ideilor Școlii Ardelene, Simeon Manguiuca dedică, în a doua jumătate a secolului trecut, studiile sale „istorico-etnologice” (în principal *Tractat. De originea, vechitatea și însemnătatea istorică a numelui Valah*, în „Albina”, Viena, I 1866, nr.83-91; II 1867, nr.98-99, 101-102, 104-105, 107, 110-111; publicat, în traducere germană, în „Romänische Revue”,

⁵ Cf. Andrei Oțetea, *Istoria poporului român*, sub redacția lui..., București, 1970, p. 91 ș.u.

⁶ A. Armbruster, *lucr.cit.*, p. 14.

⁷ O parte din bibliografia problemei poate fi văzută la A. Armbruster, *lucr.cit.*, p.12-17, V. Arvinte, *lucr.cit.*, p. 184.

⁸ Paul Iorgovici, *Observații de limbă rumânească* (1799), Ediție critică, studiu introductiv, tabel cronologic, note, bibliografie de Doina Bogdan-Dascălu și Crișu Dascălu, Timișoara, Editura Facla, 1979, p. 109.

1889, fasc. III și reprodus sub titlul *Vlachen des Kekavmenos, byzantinischen Geschichtsschreibers des 11. Jahrh. und die Provincia Latinorum, id-est Moro-Vlachorum de Dioklaetes aus dem 12 Jahrh.* reprodus în volumul postum *Daco-romanische Sprach- und Gesichtsforschung*, I Theil, Oravitza, 1891 (pe coperta interioară 1890), pagina 213-235) problemei originii latine a românilor în conștiința străinătății, invocând mărturia numelui *valah*. El se oprește asupra principalelor consemnări istorice ale etnonimului în discuție și supune unei analize amănunțite două importante izvoare istoriografice: *Cronica rusă a lui Nestor* (1112) (vezi și *Nestor, Der russische khroniker und seine Wolochen* în „Rumänische Revue” Reșița, 1887, fasc. IV, reprodus în volumul *Daco-romanische...*, p. 114-127) și *Strategiconul generalului bizantin Kekaumenos* (1075), care-i menționează pe românii sud- și nord-dunăreni, sub denumirea de *volohi*, respectiv *vlahi*. Corectă și documentată este prezentarea istoriei cuvântului, sub aspectul ariei largi de variante și de sensuri pe care acesta le-a cunoscut, după epoci și limbi (variantele germanice au fost reținute după Schmeller, *Bayerisches Wörterbuch*).

4. Specialistul de astăzi are la dispoziție, în judecarea opiniilor lui Simeon Manguica, o serie de lucrări apărute ulterior, care la rândul lor, pot suscita discuții în lumina unor puncte de vedere și date recente. Oricum, cărturarul bănățean dedică cel dintâi un studiu amplu problemei originii latine a românilor în conștiința străinătății, invocând mărturia numelui *vlah* pentru calitatea lui de „argument hotărâtor cu privire la originea limbii române, la marea coeziune etnică a tuturor ramurilor românești, la apartenența românilor la familia limbilor și popoarelor romanice”⁹.

⁹ V. Arvinte, *lucr.cit.*, p. 210, Pentru contribuția lui S. Manguica, vezi Doina Babeu, *Cărturarul bănățean Simeon Manguica. Cuvânt înainte* de Ștefan Munteanu, Timișoara, Editura Mirton, 1997, p. 100-102.

Sur l'origine de l'ethnonyme *valah* (*vlah*)

Résumé

Bien qu'il n'ait pas la transparence étymologique du nom ethnique *român*, l'ethnonyme *valah* (*vlah*) constitue une preuve incontestable de la manière dont s'est reflétée dans la conscience des autres communautés linguistiques européennes, à une époque plus ancienne, l'idée de la continuité et de la latinité des Roumains. Ce „nomen ethnicum” a suscité, en même temps, l'intérêt des savants, des historiens et des philologues étrangers (Gaston Paris, 1870) ou roumains (Petru Maior de Transylvanie et Paul Iorgovici et Simeon Manguia de Banat).

Le savant latiniste Simeon Manguia est l'auteur de l'étude *Tract. De origine, vechitatea și însemnătatea istorică a numelui Valah* (<<Traité. Sur l'origine, l'ancienneté et l'importance historique du nom *Valah*>>) publié dans <<Albina>>, Viena, I 1866, nr.83-91, II 1867, nr.98-99, 101-102, 104-105, 107, 110-113) qui mérite à présent aussi l'attention des spécialistes. Si l'étymologie du mot *valah* est une preuve de notre romanité, la signification secondaire, spécifique de <<berger>>, qui s'est ajoutée, dans le temps, au sens, ethnique du terme en discussion, imposée par la réalité „historico-ethnologique”, représente, pour Simeon Manguia, un argument de la continuité des Roumains.